

THE FIGURE OF E. OLESNYTSKYI (1860–1917) IN THE CONTEXT OF THE HISTORY OF EASTERN GALICIA

ПОСТАТЬ Є. ОЛЕСНИЦЬКОГО (1860–1917) В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ

INNA MARKIV

Abstract:

We consider it necessary to carry out a retrospective review of the main pages of the life of a prominent representative of the Galician-Ukrainian intelligentsia at the turn of the XIX-XX centuries Yevhen Olesnytskyi and emphasize the extraordinary importance of his figure in the history of Ukraine. The research methodology of the research is based on the integrated application of general scientific methods, such as analysis, synthesis, and historical ones: historical-genetic, historical-comparative, historical-typological and historical-systematic. The scientific novelty. The dissertation investigates all aspects of the public and parliamentary activities of Yevhen Olesnytskyi, famous Ukrainian public activist, economist, lawyer and politician of the turn of the 20-th century. His activities are analyzed on the basis of published and archival materials, periodicals, memoirs and studies of Ukrainian and foreign historians. The author traces down the formation of the social and political views of Yevhen Olesnytskyi and his first steps in the politics, characterizes his professional activity and analyzed his contributions to the periodicals. Also the cultural and economic activities of Yevhen Olesnytskyi in Ukrainian societies Prosvita and Silskyi Hospodar are studied in detail, in particular his role in the development of the Ukrainian cooperative movement. The main part of the dissertation is devoted to the political and parliamentary activities of Yevhen Olesnytskyi in the Galician Sejm (Diet) and Austrian parliament that were inspired by the cultural, economic, political and national aspirations of the Galician Ukrainians. Conclusions. Yevhen Olesnytskyi's large-scale and diverse activity contributed to the development of economic, cultural and political

life and the inculcation of national consciousness among the broad masses of the Ukrainian people.

Key words: Yevhen Olesnytsky, public, political and parliamentary activities, Galician Diet, Austrian parliament, cooperative movement, Prosvita, Silskyi Hospodar.

Постановка проблеми.

5 березня 2020 р. минуло 160 років від народження Євгена Олесницького – визначного українського парламентарія, економіста, громадсько-політичного, культурно-просвітницького і державного діяча, що належав до представників першого покоління світської галицько-української інтелігенції. Близько сто років тому він був одним із національних лідерів Східної Галичини, впливовим політиком, успішним кооператором, адвокатом, а ще – публіцистом, журналістом, редактором, видавцем, перекладачем, вченим тощо.

Особливими є заслуги Є. Олесницького як керівника стрийської філії «Просвіти», учасника кооперативного руху, реформатора товариства «Сільський господар». Він був провідним українським політиком і парламентарієм, одним із найавторитетніших депутатів Галицького сейму й австрійської Державної Ради, чільним діячем Української націонал-демократичної партії (УНДП) та Загальної Української Ради у Відні (ЗУР).

Громадська активність галицької еліти, яскравим представником якої був Є. Олесницький, стала каталізатором значних змін суспільного життя Східної Галичини на межі XIX–XX ст. Його подвижницька праця спричиняла формування настроїв та ідей національного відродження. Відтак її висвітлення є особливо цінним для з'ясування історичної ролі регіональних провідників у процесі українського елітотворення.

Громадсько-політичний діяч залишив нащадкам чималий інтелектуальний і моральний капітал, численні наукові й публіцистичні праці, переклади художніх творів, що сприяли збереженню національної ідентичності українців у XX ст. Багатогранна творча спадщина Є. Олесницького роззосереджена у часописах, вітчизняних і зарубіжних архівах, рукописних фондах наукових бібліотек, статтях і монографіях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Постаті Є. Олесницького, його громадсько-політичній, культурно-просвітницькій, економічній і фаховій адвокатській діяльності присвячено чимало досліджень. Перші спроби вивчення окремих проявів і аспектів праці Є. Олесницького відносяться до 20–30-х рр. ХХ ст. Так, К. Левицький висловлював думки про нього, як впливового діяча¹. Дослідники діаспори, як-от І. Сохоцький², Т. Цюцюра³ присвятили життєпису і діяльності Є. Олесницького цілу низку праць. У 1990-х рр. на сторінках періодичних видань з'явилися публікації про Є. Олесницького науково-популярного характеру, наприклад Р. Матейка⁴. У наукових статтях **Я. Заніка**⁵, С. Злупка⁶ розкрито важливі аспекти життєвого шляху діяча, систематизовано і проаналізовано чимало фактів його багатогранної діяльності. Новизною підходів щодо політичної кар'єри Є. Олесницького вирізняються роботи О. Аркуші⁷. Цінними для вивчення даної проблеми є монографії, приміром, Л. Рєви-Родіонової «Українське товариство «Сільський господар» 1899–1944 рр. Історія. Досвід» (2000)⁸, І. Чорновола «Українська фракція Галицького крайового сейму. 1861–1901 (нарис з історії українського

- 1 **Левицький, К.** (1926). Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 на підставі споминів. Перша часть. Львів. 432 с.
- 2 **Сохоцький, І.** (1961). Д-р Євген Олесницький. *Історичні постаті Галичини XIX–XX ст.* Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто: Заходом і коштом Осередку праці НТШ у Філадельфії. С. 118–136. (Наукове товариство ім. Шевченка. Бібліотека українознавства. Ч. 8).
- 3 **Цюцюра, Т.** (1980). Боротьба українців у віденському парламенті за загальне виборче право і національну автономію (Зокрема в роках 1905–1907). *Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства* / Ред. Любомир В. Винар, заст. ред. М. Антонович; Ред. Кол.: О. Баран та ін. Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен. Ч. 1–4. С. 23–44.
- 4 **Матейко, Р.** (1998). «Ера доктора Євгена Олесницького». *Свобода*. Тернопіль. 7 січня. С. 3; **Матейко, Р.** (1999). З когорти славних синів України: (Ретроспективний погляд на життя та діяльність Євгена Олесницького). *Тернопіль вечірній*. 13 жовтня. С. 3.
- 5 **Занік, Я.** (1998). Євген Олесницький і початок української молочарської кооперації в Галичині. *Українська кооперація: історичні та соціально-економічні аспекти (збірник статей)*. Т. 1. Львів. С. 168–170.
- 6 **Злупко, С.** (2002). Не плакати на руїнах. *Персоналії і теорії української економічної думки*. Львів: Євросвіт. С. 245–249.
- 7 **Аркуша, О.** (2005). Шлях українського політика з провінції до Львова: політичні дилеми Євгена Олесницького. *Lwów. Miasto – społeczeństwo – kultura*. Т. V: *Ludzie Lwowa. Studia z dziejów Lwowa* / Pod red. K. Karolczaka. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej. S. 79–103.
- 8 **Рєва-Родіонова, Л.** (2000). Українське товариство «Сільський господар». 1899–1944 рр. Історія. Досвід. Тернопіль: Підручники і посібники. 368 с.

парламентаризму)» (2002)⁹ та ін. Певним внеском у вивчення життя і діяльності Є. Олесницького є праці авторки цієї статті¹⁰. І сьогодні не припиняється інтерес до постаті визначного громадсько-політичного діяча серед наукових кіл Києва, Львова, Тернополя тощо¹¹.

Мета статті.

Вважаємо за необхідне здійснити ретроспективний огляд головних сторінок з життєдіяльності визначного представника галицько-української інтелігенції зламу XIX–XX ст. Є. Олесницького та підкреслити непересічне значення його постаті в історії України.

Виклад основного матеріалу. Є. Олесницький народився 5 березня 1860 р. в с. Великий Говилів на Тернопільщині у сім'ї священика. Корінням вона сягала польського шляхетського роду, проте відомо, що у домі Олесницьких панувала українська патріотична атмосфера. Два роки малий Євген перебував у місцевій сільській школі. 1867 р. батьки віддали його на навчання до Тереховлі.

У 1870 р. Є. Олесницький розпочав восьмилітні студії у Тернопільській польській гімназії. Вже в четвертому класі Євгена прийняли до учнівської «Громади», де він склав присягу, що все життя працюватиме на користь українського народу. В п'ятому класі юнак став головою товариства й очолював його до останнього дня існування (1877). За головування

9 Чорновол, І. (2002). Українська фракція Галицького крайового сейму. 1861–1901 (нарис з історії українського парламентаризму). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 288 с.

10 Чуйко, І. (2017). Джерельна база дослідження громадської та парламентської діяльності Євгена Олесницького (1860–1917 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка*. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка. Вип. 1. Ч. 3. С. 17–25.

11 Петрів, М. Й. (2014). Олесницький Євген Григорович. *Українські адвокати: державні, громадські, політичні та культурноосвітні діячі кінця XIX – першої половини XX ст.* Кн. 1. Київ. С. 291–318.

Салук, В. Б. (2014). Громадсько-політична діяльність галицьких адвокатів – народовців кінця XIX – початку XX століття (на прикладі Володимира Лучаковського і Євгена Олесницького) *Серія нарисів «Історія адвокатури України»*. – Випуск 1. – «Адвокатура України: забуте і невідоме» / За ред. І.Б.Василик. К.: КВІЦ. 380 с.

Аркуша, О. (2011). «Найсильніший інтелект з-поміж політичних діячів Галицької України»: громадсько-політична біографія Євгена Олесницького. Вступ. стаття. *Олесницький Є. Сторінки з мого життя / упоряд. М. М. Мудрий, Б. О. Савчик*. Львів: Медицина і право. С. 15–129.

Є. Олесницького кожен член учнівської «Громади» був зобов'язаний передплачувати найпопулярніший тоді український часопис «Правда». Уроки української історії й літератури, тематичні зібрання, відзначення днів пам'яті Т. Шевченка тощо сприяли формуванню національного світогляду членів товариства, зокрема Є. Олесницького¹².

Восени 1878 р. Є. Олесницький став студентом правничого факультету Львівського університету й активно долучився до громадського життя тогочасної народовської молоді, зокрема, брав участь у засіданнях «Руської Бесіди». Юнак з одностудентами почав відновлювати діяльність академічного товариства «Дружний Лихвар» і став його скарбником. У 1881 р. його призначено головою товариства. З ініціативи Є. Олесницького у десятиліття існування «Дружний Лихвар» видав «Антологію Руську» – збірник кращих творів українських поетів, які сам голова обирав. Плідній діяльності товариства сприяли і матеріальні надходження від окремих його членів, у тому числі й Є. Олесницького.

Одночасно майбутній адвокат студіював юридичні дисципліни. Він був членом «Кружка правників», заснованого К. Левицьким у 1881 р. Здібний студент також цікавився політичною економією.

У студентські роки Є. Олесницький часто бував у товаристві І. Франка, проте не поділяв соціалістичних поглядів поета. Євгенові швидше імпонувала яскрава індивідуальність І. Франка. Дружба з Великим Каменярем справила значний вплив на вироблення світобачення юнака в дусі модерного українства.

Після закінчення університету (1883) Є. Олесницький вісім років перебував у Львові, де займався культурно-просвітницькою та громадсько-політичною діяльністю. Зокрема, виступав як журналіст, публіцист, редактор, видавець, перекладач, літератор, а також як діяльний член «Просвіти». Є. Олесницький тісно співпрацював із галицькими періодичними виданнями: вів рубрики політичного життя, писав статті з права, театральні рецензії, наукові розвідки з економічної проблематики. У 1880 р. став співзасновником української народовської газети «Діло», в якій працював 1885–1890 рр. 1889 р. разом із одностудентами започаткував видання першого у Східній Галичині українського юридичного фахового журналу «Часопись правнича». Публіцистичні та наукові праці Є. Олесницького відзначалися глибокою фактологічною основою,

12 **Сохоцький, І.** (1961). Д-р Євген Олесницький. *Історичні постаті Галичини XIX–XX ст.* Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто: Заходом і коштом Осередку праці НТШ у Філадельфії. С. 118–136. (Наукове товариство ім. Шевченка. Бібліотека українознавства. Ч. 8).

незаперечною аргументацією й блискучою стилістикою викладу.

У Львові юрист послідовно пройшов щаблі фахового формування – закінчив університет, відбув адвокатську практику, здобув ступінь доктора права.

Плідним став стрийський період біографії Є. Олесницького, що почався 1891 р. Рівень національної свідомості українців Стрийщини, які становили 80% населення, був низьким. У повіті не існувало жодної діючої просвітньої, політичної чи економічної інституції. За таких умов правник відкрив у Стрию власне адвокатське бюро. Щоб відразу чітко розставити акценти, діловодство у канцелярії він почав вести не польською, а українською мовою. Стрийські москвофіли і поляки, передбачаючи майбутню роль Є. Олесницького, відразу поставилися до нього неприхильно.

Найгучнішу справу адвоката суд розглядав у 1894 р. в Коломиї. Є. Олесницький захищав депутата Галицького сейму Т. Окуневського, звинуваченого в підбурюванні людей проти намісника краю К. Бадені. Особливою обставиною слід вважати те, що серед присяжних не було жодного українця. Промови адвоката справили неабияке враження на присутніх, і, як результат, звинуваченого виправдали. Незабаром Є. Олесницький став знаним у краї правником завдяки захисту соціально-економічних прав українців у політичних судових процесах. Він зарекомендував себе як високоморальна людина, професійний юрист і незрівнянний оратор.

У той час поява в провінції освіченого українського правника автоматично покладала на нього обов'язки місцевого національного лідера. Тому головною рисою юридичної практики Є. Олесницького стало її успішне поєднання з громадською діяльністю. В історії Стрийщини розпочалась «ера доктора Євгена Олесницького» (1891–1909)¹³. Представник першого покоління світської галицько-української інтелігенції став однією з помітних постатей суспільного життя у Східній Галичині.

Одна з перших проблем, яку порушив Є. Олесницький у Стрию, пов'язана з ідеєю демократизації виборчої системи. Це питання він вважав важливою складовою політичної програми галицьких українців, що було «на часі», адже створювало умови для боротьби за національно-територіальну автономію Східної Галичини. Вже 1891 р. адвокат виголосив реферат про виборчу реформу до сейму і парламенту.

13 Матейко, Р. (1998). «Ера доктора Євгена Олесницького». *Свобода*. Тернопіль. 7 січня. С. 3; Матейко, Р. (1999). З когорти славних синів України: (Ретроспективний погляд на життя та діяльність Євгена Олесницького). *Тернопіль вечірній*. 13 жовтня. С. 3.

Важливе значення у формуванні Є. Олесницького як зрілого громадсько-політичного діяча відіграло товариство «Просвіта». Переїнявши організаторські здібності від свого батька – о. Г. Олесницького, який створив читальню товариства у Великому Говиліві на Тереховлянщині (1875), набувши досвіду діяльності у львівській «Просвіті» завдяки участі у різноманітних культурно-освітніх заходах, у праці літературної та видавничої комісії, у заснуванні господарсько-промислової комісії та створенні програми діяльності останньої, Є. Олесницький переніс ці знання і досвід на «стрийський ґрунт». Він ініціював заснування філії «Просвіти», на загальних зборах якої доповідав про економічну організацію товариства (1892). Є. Олесницький очолював провід стрийської філії «Просвіти» у 1904–1908 рр. Головну увагу було звернуто на розвиток читалень, збільшення видань, ведення безплатної бібліотеки, скликання віч, влаштування ювілейних концертів, днів пам'яті, щотижневих тематичних зібрань тощо.

Переїхавши до Стрия, Є. Олесницький зініціював заходи щодо будівництва у місті Народного дому, в якому містилися б українські інституції. 1901 р. відбулось урочисте відкриття новобудови, що стала центром української культури і духовності Стрийщини. А для Є. Олесницького була ще й результатом реалізації його задуму, до якого він йшов цілих дев'ять років.

Громадський діяч неодноразово підкреслював, що економічний добробут можна будувати лише поряд із просвітою народу. Тому активна господарська діяльність філії «Просвіти» у Стрию поєднувала розвиток молочарства і ткацтва, меліорацію пасовиськ і сіножатей, деревний і дахівкарський промисли, купівлю і збут сільськогосподарської продукції і т. д.¹⁴

Свідченням успішної праці Є. Олесницького в культурно-освітньому товаристві стало обрання його почесним членом (1902) і керівником матірньої «Просвіти» у Львові (1906). Але через неабияку зайнятість провідник громадського життя Стрийщини так і не приступив до виконання обов'язків голови.

Є. Олесницький відіграв значну роль у господарській організації українства, зокрема в сфері кооперації, бо вважав, що економічна незалежність є найважливішою умовою національного і державного розвитку українського народу¹⁵. 1894 р. у Стрию Є. Олесницький разом

14 Рева-Родіонова, Л. (2000). Українське товариство «Сільський господар». 1899–1944 рр. Історія. Досвід. Тернопіль: Підручники і посібники. 368 с.

15 Злупко, С. (2002). Не плакати на руїнах. *Персоналії і теорії української економічної думки*. Львів: Євровіт. С. 245–249.

з одностудцями заснував «Руську задаткову касу», перетворив її у дієву фінансову інституцію і зумів реорганізувати так, що на загальних зборах 1895 р. вона перейшла від поляків до українців¹⁶. Кооператор не відмовлявся від праці й у львівських економічних установах. Так, 1892 р. він став одним із засновників страхового товариства «Дністер», у 1898 р. узяв участь у створенні Крайового союзу кредитового, а в 1910 р. – Земельного банку іпотечного, був серед перших членів ради Крайового союзу ревізійного, створеного 1904 р.

Саме молочарство стало тією галуззю сільської кооперації, до створення якої Є. Олесницький найбільше долучився. У 1903 р. він уперше поставив це питання на засіданні стрийської філії «Просвіти». На організованій ним конференції 1904 р. ухвалили конкретну програму практичних дій. У с. Завадів Стрийського повіту при місцевій читальні «Просвіти» почала діяти перша українська молочарська спілка. Зростання числа кооперативів потребувало організаційного центру. Тому 1905 р. Є. Олесницький ініціював нараду стрийської філії «Просвіти», на якій засновано Союз руських (українських) молочарських спілок на чолі з о. О. Нижанківським. Є. Олесницького обрали до правління союзу. Подальший розвиток кооперативного молочарства спричинив перетворення його у самостійну організацію – Крайовий союз господарсько-молочарський у Стрию (1907). У 1908 р. на загальних зборах союзу обрано першу наглядову раду на чолі з Є. Олесницьким. Молочна продукція галицьких спілок не поступалася якістю продукції польських і німецьких об'єднань, зате була дешевшою. Успіхи молочарства сприяли зростанню масштабів діяльності союзу, що висунув Східну Галичину в число провідних експортерів молочних продуктів, зокрема масла в Європі.

У 1909 р. під час першої української хліборобської виставки у Стрию відбулися надзвичайні загальні збори товариства «Сільський господар», на яких виступав Є. Олесницький з програмою практичного реформування існуючої з 1899 р. інституції. Він запропонував перебудувати товариство у корпорацію українського селянства, яка б стала представницею станових і національних інтересів аграрного населення Східної Галичини, захищала головні вимоги хліборобів, боролася за власну українську аграрну політику в рамках Австро-Угорщини, сприяла радикальній організаційно-технологічній перебудові селянських господарств, отримувала державну допомогу. На пропозицію кооператора ухвалено утворити п'ять відділів:

16 **Занік, Я.** (1998). Євген Олесницький і початок української молочарської кооперації в Галичині. *Українська кооперація: історичні та соціально-економічні аспекти (збірник статей)*. Т. 1. Львів. С. 168–170.

економічно-правничий, господарсько-технічний, розведення худоби, садівничо-городничо-пасічницький і торговельний. Є. Олесницький став головою й очолював інституцію протягом 1909–1913 рр., до 1917 р. залишався заступником голови і провідником правничо-економічної секції.¹⁷

У 1909 р. національний лідер Стрийщини переселився до Львова, щоб повністю присвятити себе праці у «Сільському господарі». Завдяки його старанням 1911 р. товариство вперше отримало державну субвенцію, що зразу ж дало змогу поглибити економічну працю. Це свідчило про те, що центральна влада змушена була рахуватися з авторитетом «Сільського господаря» на чолі з Є. Олесницьким.

Філії та гуртки товариства під керівництвом Є. Олесницького виявляли дедалі більшу ініціативу в кооперативному житті. Так, задля кращої організації торговельно-посередницьких операцій при «Сільському господарі» виник спеціальний синдикат, який у 1911 р. об'єднано зі «Спілкою для господарства й торгівлі» у Перемишлі в єдиний Крайовий союз господарсько-торговельних спілок у Львові. У 1911–1912 рр. Є. Олесницький виконував функції голови наглядової ради союзу, який став центральною установою сільськогосподарської кооперації Східної Галичини. Зростання чисельності спілок для закупівлі й продажу худоби викликало потребу об'єднання в межах краю. 1911 р. у Львові при сприянні «Сільського господаря» під орудою Є. Олесницького засновано Крайовий союз для хову (розведення) і збуту худоби. Економіст став головою управлінської ради союзу. Організовані ним постачання були настільки значними, що могли впливати на ринкові ціни.

«Сільський господар» став офіційним представником інтересів українського селянства перед центральною державною владою. У цьому, зрозуміло, неабиякі заслуги його голови. У результаті запропонованих Є. Олесницьким реформ, установа перетворилася на одну з найважливіших господарських організацій Австро-Угорщини.

Перша світова війна зруйнувала чимало надбань товариства. Проте Є. Олесницький, перебуваючи в еміграції у Відні, не припиняв економічної діяльності. У 1914 р. він згуртував діяльних членів «Сільського господаря» й окреслив план післявоєнної відбудови краю. 1915 р. мобілізував українських інженерів і створив «Технічну комісію для відбудови знищених сіл». Його ідеї стали основою для післявоєнної господарської

17 **Рева-Родіонова, Л.** (2000). Українське товариство «Сільський господар». 1899–1944 рр. Історія. Досвід. Тернопіль: Підручники і посібники. 368 с.

роботи галицького українства.

Розглянемо політичну і парламентську діяльність Є. Олесницького, що тісно переплелися з громадською працею. Вже після закінчення Львівського університету (1883) майбутній політик зацікавився політичним життям галицьких українців.

У 1890 р. була проголошена українсько-польсько-австрійська угода – найрезонансніша, як вважав Є. Олесницький, акція українців у крайовій репрезентації. Він став одним з тих народовців, які опротестували так звану «нову еру», і закликав до опозиційної тактики парламентської боротьби за основні інтереси українського народу. Громадсько-політичний діяч був активним учасником і організатором вічевого руху на Стрийщині та політичних нарад у Львові, спрямованих проти «нової ери».

У спогадах Є. Олесницький детально проаналізував так звані «баденівські вибори» 1895 р., у яких брав участь особисто. Він балотувався від Жидачівщини згідно рішення наради його політичних однодумців у Стрию. Настрій електорату щодо громадського діяча часопис «Діло» окреслив так: кожен повіт вважатиме за честь мати своїм кандидатом доктора Є. Олесницького.

1895 р. в Стрию вийшов перший номер української газети «Стрийський Голос». Часопис виконував роль речника ідей стрийського народно-демократичного товариства «Підгірська Рада», яке Є. Олесницький очолив у 1892 р. з метою відновлення його політичної діяльності. Напередодні виборів до Галицького сейму газета агітувала за кандидатів у депутати місцевих лідерів – народовця Є. Олесницького та москвофіла В. Давидяка.

Передвиборчий рух на Стрийщині й Жидачівщині привернув увагу поляків. Так, «Gazeta Narodowa» писала, що між українцями Підгір'я виробилася політична солідарність під проводом «Підгірської Ради». Програма консолідації, яку сформував голова товариства Є. Олесницький, містила такі пункти: добиватися прямого, загального і таємного голосування для пригноблених верств суспільства; вимагати земельних реформ; боротися за поділ Галичини на дві національно-адміністративні одиниці; у східній частині краю використовувати українську мову в діловодстві та навчальних закладах; прагнути піднесення громадянської свідомості й освітнього рівня українців. Інша стаття польської газети стверджувала, що міжпартійні взаємини серед українців громадсько-політичний діяч називав «домашньою справою», яку вони мають залагодити між собою. Зате у крайовій репрезентації мусять дотримуватися солідарності. Щодо зносин з урядом, то Є. Олесницький переконував вимагати виконання

конституційних законів, бо дрібними концесіями українці вдовольнитися не можуть. У сфері польсько-українських стосунків він відстоював згоду лише на підставі рівності.

Як бачимо, активізація «Підгірської Ради» і вихід «Стрийського Голосу» викликали значний резонанс у суспільстві. Але це пояснювалося насамперед зверненням особливої уваги на постать Є. Олесницького, популярність якого зростала як завдяки його особистим рисам (енергійності, ініціативності, загальновідомій «симпатичності», участі в політичних селянських вічах), так і в результаті того, що він правильно розставив акценти, які відповідали тогочасним політичним настроям галицьких українців. Зокрема, політик засудив «нову еру» і не йшов на відкриту конфронтацію з русофілами, найкращим методом боротьби проти яких вважав зміцнення українофільських установ. Тому на середину 1890-х рр. про нього заговорили як про діяча, котрий здобував дедалі більший вплив на позицію українських угруповань, навіть як про нову зірку української політики. Це, за спогадами Є. Олесницького, висунуло його «на сам фронт виборчої акції». Польська преса приписувала йому намір очолити всі українські політичні течії. Сам Є. Олесницький заперечував свої претензії на лідерство («такого наміру я в дійсності ніколи не мав»). Сумніватися у щирості його слів нема підстав.

Під час виборів 1895 р. найістотніші зловживання були на Жидачівщині. Опонентом Є. Олесницького став начальник повітового суду К. д'Абанкур. Оскільки на його користь сказати було нічого, то в хід пішли компромати на Є. Олесницького. У результаті зловживань він програв вибори¹⁸.

1900 р. К. д'Абанкура неофіційно змусили скласти повноваження. Були оголошені додаткові вибори. Народний комітет УНДП, співзасновником і активним членом якої став Є. Олесницький, затвердив його кандидатуру від Жидачівського виборчого округу і закликав до підтримки. Громадсько-політичний діяч урешті увійшов до крайової репрезентації та розпочав плідну депутатську працю.

Із трибун Галицького сейму політик послідовно захищав інтереси галицьких українців: вносив запити щодо виборчих зловживань, про відкриття українського університету в Львові. В одній з промов він виступив проти законопроекту про так звані «рентові оселі», що підготувала польська сеймова більшість. Українські депутати вносили

18 **Чорновол, І.** (2002). Українська фракція Галицького крайового сейму. 1861–1901 (нарис з історії українського парламентаризму). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 288 с.

запити про створення української гімназії у Станіславі, на які влада не реагувала. На знак протесту вони віддали мандати¹⁹.

Напередодні чергових виборів 1901 р. в Стрийському повіті розгорілася запекла передвиборна боротьба. Суперником Є. Олесницького був маршалок (голова повітової ради) К. Дзедушицький, який визнавав здібності Є. Олесницького, вважав його «гарячим русином», проте з політичної точки зору не погоджувався з ним. У результаті виборів останній отримав депутатський мандат і як зрілий парламентарій очолив українську фракцію Галицького сейму. Лідерство в українській сеймовій політиці припало Є. Олесницькому в один з найскрутніших для неї часів. Засадничою тезою діяча при створенні «Руського клубу» було те, що всі українські депутати мають узгоджено відстоювати інтереси галицького українства.

1902 р. в Східній Галичині відбувся масовий селянський страйк. Із приводу цих подій Є. Олесницький виступав на засіданні крайового сейму, захищаючи вимоги страйкарів, однією з яких була виборча реформа. 1903 р. він уже запропонував проект сеймової виборчої ординації й наполягав на надісланні його до комісії, яку слід було утворити. Вирішенню даного питання політик присвятив чимало часу і зусиль у парламентських стінах.

Протягом 1901–1903 рр. Є. Олесницький брав участь у бюджетних дискусіях, виступав проти утворення бюро посередництва праці як некорисних для українців. Політик порушував питання про Львівський університет й українську гімназію у Станіславі, вимагав зміни системи народних шкіл, запровадження в них україномовного діловодства і наповнення читанок матеріалом з української історії. Вразив присутніх виступ Є. Олесницького, коли польська більшість не відреагувала на пропозицію про поліпшення роботи державних українських гімназій у Тернополі й Коломиї. Відхилення запиту про заснування української гімназії у Станіславі змусило членів «Руського клубу» скласти депутатські повноваження.

У 1904 р. було призначено додаткові вибори. Є. Олесницький вникав у ситуацію в кожному повіті, брав участь у передвиборних зборах. Він став одноособовим лідером української сеймової фракції, хоча продовжував заперечувати претензії на такий статус. На його думку, політика «Руського клубу» мала поєднувати принципи політичної опозиції з фаховим аналізом усіх справ. Така позиція викликала повагу до парламентарія навіть поляків,

19 **Левицький, К.** (1926). Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 на підставі споминів. Перша частина. Львів. 432 с.

які називали його єдиним європейцем серед українців.²⁰

Протягом нової сеймової сесії Є. Олесницький опротестував законопроект про рентові господарства, брав участь в обговоренні крайового бюджету, назвав закон про Крайову Шкільну Раду шкідливим для національних прав українців. У той час його запит щодо Станіславської гімназії не викликав заперечень, але політик не вважав це значною перемогою українців: про доброзичливі наміри поляків не доводилося говорити.

У 1904 р. Є. Олесницький вкотре порушував питання демократизації виборчої системи. Його запит був надісланий адміністративній комісії, але на порядок денний засідань Галицького сейму так і не потрапив. Виходячи з реальності реалізації, проект був поміркованішим від настроїв у суспільстві: Є. Олесницький вимагав безпосереднього голосування у курії сільських громад і утворення п'ятої курії з 15 депутатами. 1905 р. пропозиції політика нарешті внесли на розгляд сейму, але польська більшість їх відхилила.

У 1905–1907 рр. на засіданнях сейму Є. Олесницький вносив запити про заснування українських гімназій у Бережанах і Стрию, у справі будівництва приміщення для української гімназії в Тернополі; вкотре закликав уряд відкрити український університет у Львові й організувати кафедри з українською викладовою мовою і т. д.

Тим часом було прийнято новий виборчий закон на основі загального, безпосереднього, рівного й таємного голосування при виборах до віденського парламенту (1907). Є. Олесницький вважав його недосконалим і таким, що не відповідав потребам українського народу. Водночас юрист пояснив, як можна положення закону використати на користь галицьких українців.

На новому тлі діяльність крайового сейму виглядала цілковитим анахронізмом. Тому 1907–1908 рр. Є. Олесницький продовжував вносити відповідні запити. Його проект реформи виборчого права не передбачав національних обмежень, давав змогу як українцям, так і полякам балотуватися в усіх виборчих округах, був базований на засадах загального, безпосереднього, рівного й таємного права голосування, тобто на демократичних принципах. Проте проект не задовольнив польський політичний табір: створена комісія з реформи виборчої системи (її членом

20 Аркуша, О. (2005). Шлях українського політика з провінції до Львова: політичні дилеми Євгена Олесницького. *Lwów. Miasto – społeczeństwo – kultura*. T. V: *Ludzie Lwowa. Studia z dziejów Lwowa / Pod red. K. Karolczaca*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej. S. 79–103.

був і Є. Олесницький) не погодилася на пропозиції українських народовців.

Після чергових сеймових виборів 1908 р. українофіли уконституювалися під проводом Є. Олесницького як Українсько-Руський сеймовий клуб. У результаті угоди галицького намісника А. Потоцького з русофілами останні здобули більшу кількість мандатів, аніж могли розраховувати. Тому в українських політичних осередках панувало роздратування.

На черговій сесії Галицького сейму в 1908 р. голова української репрезентації вніс запит щодо нехтування українською мовою у судах, порушував питання про створення самостійної філії при українській гімназії у Перемишлі, видання українських підручників для середніх шкіл тощо.

У 1909 р. скликано крайовий представницький орган влади під знаком сеймової виборчої реформи. Парламентарій вкотре порушив найактуальнішу, на його думку, проблему того часу. Поляки відтягували вирішення цього питання, то ж українці відповіли зривом обговорення – сейм став фактично бездіяльним. Незабаром намісник проголосив закриття сеймової сесії.

Виборчий рух таки завершився виборчою реформою до Галицького сейму. Є. Олесницькому належить значний вклад у процес парламентської боротьби, яка увінчалася частковим успіхом аж у 1914 р.

У 1910 р. Є. Олесницький зазнав серцевого нападу. У зв'язку з цим він віддав сеймовий мандат. «Діло» пов'язувало з його ім'ям епоху в українській політиці, а виконання ним суспільної місії у сеймі назвало «безпримірною совісністю».²¹

Логічним продовженням успішної політичної діяльності Є. Олесницького у Галицькому сеймі (1900–1910) було обрання його депутатом австрійського парламенту, в якому він працював у 1907–1917 рр. Уперше громадському діячеві запропонували стати кандидатом у депутати до Державної Ради 1891 р. Однак він не наважився балотуватися, бо вважав, що перш ніж бути політиком, слід забезпечити власну матеріальну незалежність.

1907 р. Народний комітет УНДП затвердив кандидатуру Є. Олесницького у депутати до віденського парламенту. У результаті виборів утворено Русько-український клуб на чолі з Ю. Романчуком. Досвідчений політик

21 **Аркуша, О.** (2005). Шлях українського політика з провінції до Львова: політичні дилеми Євгена Олесницького. *Lwów. Miasto – społeczeństwo – kultura. T. V: Ludzie Lwowa. Studia z dziejów Lwowa / Pod red. K.Karolczaca.* Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej. S. 79–103.

і знавець парламентської справи Є. Олесницький одразу зайняв провідне місце серед депутатського корпусу. В аргументованих виступах не раз висував принципові положення української політики. На одному з перших засідань заявив, що українці не відмовляться «від політичної, національної незалежності» і боротимуться проти дискримінації в громадському житті.²²

1908 р. в Державній Раді слухали справу про зловживання під час виборів до Галицького сейму. Є. Олесницький заявив, що вищий законодавчий орган влади краю у даному складі не може розв'язати жодних проблем українства.

У 1909 р. на порядку денному парламентських нарад був запит Є. Олесницького про ліквідацію міністерства для галицького краю. Політик критично охарактеризував роль міністрів, які постійно гальмували розвиток українського народу. Однак уряд висловився проти запиту.

У парламентських стінах Є. Олесницький послідовно захищав інтереси трудового селянства. У 1908–1909 рр. доповідав про проект загального соціального забезпечення; від центрального уряду домагався виплати відшкодування українським аграріям за невігідні міжнародні договори. Так, матеріальну компенсацію мав отримати «Сільський господар» на чолі з Є. Олесницьким. Не зважаючи на підтримку урядом цієї вимоги, у 1910 р. Міністерство сільського господарства запропонувало вигідний полякам проект поділу коштів, який опротестував Є. Олесницький. Врешті «Сільському господареві» було призначено субвенцію, що активізувала його діяльність. Не останню роль у такому повороті подій відіграв голова товариства.

Парламентарія непокоїла проблема відкриття українського університету в Львові, загострення якої привело до вбивства студента А. Коцка (1910). В одній з доповідей на засіданні Державної Ради він висловив обурення з приводу позиції уряду, який проголосив винними в університетських сутичках українських студентів. На думку Є. Олесницького, це була зручна нагода позбутися українців в університеті й доводити його виключно польський характер. Такого досі не практикували в Європі. Депутат зробив висновок: політика галицької державної адміністрації щодо українства вписувалася у тактику діяльності офіційного Відня; єдиним виходом з цієї ситуації міг бути поділ галицького краю на дві національно-

22 **Цюцюра, Т.** (1980). Боротьба українців у віденському парламенті за загальне виборче право і національну автономію (Зокрема в роках 1905–1907). *Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства* / Ред. Любомир В. Винар, заст. ред. М. Антонович; Ред. Кол.: О. Баран та ін. Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен. Ч. 1–4. С. 23–44.

адміністративні одиниці.

У результаті виборів до Державної Ради 1911 р. було утворено Український парламентський союз на чолі з К. Левицьким.

Активною виявилася парламентська праця Є. Олесницького і після того, як він отримав депутатський мандат удруже, особливо у розгляді економічних питань. 1911 р. під час дебатів про високі ціни у містах і допомогу місту коштами села звучали пропозиції, щоб центральний уряд налагодив імпорт аргентинського м'яса. Є. Олесницький взяв слово і доводив, що слід нарешті подбати про сільське населення і варто поліпшувати годівлю худоби у власній державі, щоб забезпечувати населення місцевою м'ясною продукцією.

У 1911 р. у віденському парламенті був утворений комітет для захисту інтересів селян. Делегатом від українців обрали Є. Олесницького. На першому засіданні він запропонував проект укладання селянських контрактів щодо купівлі-продажу недорогих ділянок землі. Члени комітету підтримали його пропозицію.

Галицькі землі часто потерпали від наслідків повеней. Тому у 1911–1914 рр. Є. Олесницький регулярно вносив невідкладні парламентські запити про допомогу постраждалим шляхом матеріального відшкодування.

У Державній Раді політик розв'язував і культурно-освітні питання. Так, 1911 р. ініціював подання з вимогою виплачувати зарплату вчителям не з крайових, а державних фондів і прирівняти їх до держслужбовців.

У 1914 р. при обговоренні проекту бюджету порушено проблему відкриття гірничої академії у Кракові. На думку Є. Олесницького, аналогічно має бути заснований і український університет у Львові. Промову закінчено висуненням вимог про повну національну автономію і самоуправління краю.

Нові аспекти захисту українського народу висунула Перша світова війна. Разом з К. Левицьким і М. Васильком Є. Олесницький належав до керівництва ЗУР у Відні, що до кінця 1916 р. репрезентувала інтереси українства. Перебуваючи в еміграції, політик виступав за відокремлення Східної Галичини в національно-адміністративну одиницю; агітував за відкриття українського університету; контактував з діячами з Наддніпрянщини; активним був як член економічної секції ЗУР, що розв'язувала питання відбудови постраждалих від війни українських земель.

Навесні 1916 р. здоров'я Є. Олесницького різко погіршилося, він був

частково паралізований. 26 жовтня 1917 р. у Відні серце українського патріота зупинилося назавжди. Земляки з пошаною спровадили його тіло до Стрия.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Є. Олесницький (1860–1917), будучи «найсильнішим інтелектом з-поміж політичних діячів Галицької України», уособлював гордість світської галицької інтелігенції. Упродовж близько пів століття він відігравав провідну роль у суспільному житті Східної Галичини, віддано працюючи в ім'я українського національного відродження. Широкомасштабна і різнобічна діяльність Є. Олесницького сприяла розвитку господарського, культурного і політичного життя та прищепленню національної свідомості у широких мас українського народу. Діяч здобув незаперечні визнання й авторитет, беручи активну участь у діяльності місцевих і крайових товариств або будучи в їх керівництві; успішно виконував суспільну місію як депутат Галицького сейму й австрійського парламенту. Є. Олесницький пробуджував патріотичні почуття в галицько-українському суспільстві, тим самим відіграв роль одного з ідеологів українського національно-визвольного руху ХХ ст. Водночас досі залишається нез'ясованою частина поглядів Є. Олесницького на тогочасні явища суспільного життя. Не вивчено його стосунки з іншими громадськими лідерами. Партійна діяльність у складі УНДП також належить до перспективних досліджень. Потребують подальших наукових розвідок й окремі біографічні деталі. Наукове знайомство з однією з найбільш помітних особистостей Східної Галичини на зламі ХІХ і ХХ ст. у сферах політики, економіки, кооперації, науки, культури, адвокатури і громадського життя доводить непересічне значення цієї постаті в українській історії.

Contact:

Inna Markiv

Candidate of History, Associate Professor of the department of Information and Socio-Cultural Activity of Western Ukrainian National University

УДК 908 (477) «1860–1917»

Марків І. С.

Доцент, кандидат історичних наук, доцент кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності Західноукраїнського національного університету

Науковий ступінь Марків І. С. – кандидат історичних наук. 5 березня 2007 року на засіданні спеціалізованої вченої ради Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та Інституту народознавства НАН України (м. Львів) захищено дисертацію на тему «Громадська та парламентська діяльність Євгена Олесницького (1860–1917 рр.)» за спеціальністю 07.00.01 – історія України. Марків І. С. опублікувала 54 наукових і навчально-методичних праць, у тому числі 17 статей у фахових виданнях. Після захисту кандидатської дисертації підготувала 37 наукових та навчально-методичних праць, з них 14 наукових статей, у тому числі 10 статей опубліковано у провідних фахових виданнях України. Сфера наукових інтересів: історична біографістика, історія культури та мистецтва, менеджмент соціокультурної діяльності, бібліотека в інформаційному суспільстві. Викладач читала такі навчальні курси: «Історія української культури», «Культурологія», «Інформаційне забезпечення прийняття рішень», «Теорія і практика референтської та офісної діяльності», ««Архівний та бібліотечний менеджмент», «Бібліографознавство», «Бібліотека в інформаційному суспільстві», «Менеджмент соціокультурної діяльності», «Технології соціокультурної діяльності», «Культурні аспекти бізнесу».